Yashoda Girls' Arts & Commerce College, Nagpur

Department of Pali

Assignment

Session: 2017-2018

Subject: Pali Compulsory

Assignment

INDEX

Name : Neha R. Chaware

Std : 3rd Div : Roll No :

Subject : pali literature

School / College : yashoda Girl's Arts / Commerce College

Sr. No.	Subject	Date	Page No.	Remarks
	Session - 2017-2018			
	Lecturer : Rashmi L. Narnaware			

PRINCIPAL
Yashoda Girls Arts & Commerce Colleg
Sneh Nagar, Nagpur-15

SEAL

RNarnaware

दिनांक 13/2/2022
गुरुवार

किसागौतमी थेरीगाथा

सारांश

श्रावस्ती नगरातील एक गरीब कुटुंबात किसा गौतमीचा जन्म झाला. गौतमी हे तिचे खरे नाव होते. परंतु शरीराने अतिशय कृश (सडपातळ) असल्यामुळे तिला सगळे किस्सा (कृश) असे म्हणत असत. ती गरीब घरातील असल्यामुळे लग्न झाल्यानंतर तिचा सासरी तिचा आदर होत नसे. नंतर तिने पुत्राला जन्म दिल्यामुळे तिचा पुत्र लहानपणीच मरण पावला त्यामुळे गौतमी पागल झाली. ती त्या अवस्थेत आपल्या मृत मुलाला कडेवर घेऊन घरोघरी जाऊन "माझ्या मुलाला औषध द्या" अशी याचना करीत होती. एक दिवस एका पुरुषाला तिच्यावर दया आली. त्या व्यक्तीने तिला भगवान बुद्धांकडे जाण्याचा सल्ला दिला. भगवान बुद्धांकडे जाऊन गौतमी त्यांना म्हणते माझ्या मुलाकरिता औषध द्या तेव्हा भगवान बुद्ध तिला म्हणतात की ह्या नगरामध्ये जाऊन ज्या घरी पूर्वी कोणाचाही

मृत्यु झाला नसेल अशा घरी जाऊन तू मोहरीचे दाने घेऊन ये" गौतमी भगवंतांनी सांगितल्याप्रमाणे नगरातील प्रत्येक घरात जाते. परंतु तिला असे एकही घर आढळत नाही. की पूर्वी तिथे कोणाचाही मृत्यु झालेला नसेल. ती परतु भगवंताकडे जाते. तेव्हा भगवंत तिला विचारतात की, कुठे मोहरीचे दाने मिळाले का? तेव्हा भगवंत तिला विचारतात की ती म्हणते की मला नगरात असे एकही घर मिळाले नाही. ज्या घरी कधीच कोणाचाही मृत्यु झालेला नाही. ज्या घरीवन आणि मृत्यु या दोन्ही अटळ गोष्टी आहे. तुम्ही माझ्यावर करूणा करा. मला प्रव्रज्या द्या. मी बुद्ध धम्म आणि संघाला शरण जाते. भगवंतांनी तिला उपदेश आणि भिक्खुणी संघात प्रवेश होण्याची आज्ञा दिली.

थोड्याच दिवसात किसागौतमी ने अर्हत पद प्राप्त केले. कठीण चिवरधारिणी भिक्षूनी मध्ये तिने सर्वप्रथम स्थान प्राप्त केले. ज्ञान प्राप्तीच्या आनंदामध्ये आपल्या जीवनाचे अनुभव वर्णन करतांना ती म्हणते की,-

SEAL

गाथा क्रमांक ⇒ (1) :- मुनी अर्थात भगवान बुद्धांनी या संसारातील कल्याणकारी मैत्रीची प्रशंसा केली आहे. कल्याणकारी पुरुषांच्या (व्यक्तीच्या) सहवासात मुर्ख लोक सुद्धा ज्ञानी होतात.

गाथा क्र (2) ⇒ :- सत्पुरुषांची सेवा केल्याने ज्ञानामध्ये वृद्धी (वाढ) होते. सत्पुरुषांची सेवा केल्याने मनुष्याला सगळ्या दुःखातून मुक्ती मिळते.

गाथा क्र (3) : ⇒ त्याप्रमाणे मनुष्याला चार आर्यसत्याचे ज्ञान होते. दुःखाचे दुःखाच्या समुदायाचे दुःखाच्या निरोधकाचे आणि दुःखाच्या निरोधक होऊन जाणाऱ्या आर्य अष्टांगिक मार्गाचे ज्ञान होते.

गाथा क्र (4) : ⇒ जे असे म्हणतात की "स्त्री होणे दुःख आहे" अशा मनुष्यांना चित्ताला नियंत्रित करणारे सारथी स्वरूप भगवान बुद्धांनी म्हटले आहे की - सवती सोबत एकाच घरात राहणे दुःख आहे. मुलांना जन्म देऊन भयंकर वेदना सहन करणे

दुःख आहे.

गाथा क्र (5) :⇒ मुलांना जन्म देणाऱ्या काही माता (प्रसुतीच्या) वेळी होणाऱ्या भयंकर वेदनांना घाबरून स्वतः चाघ गळा कापून मरून जातात. काही कुवारिका विष खातात. प्रसुतीच्या वेळी पोटहा बाळ लवकर बाहेर न येतात तो मध्येच अडकून जाते. अशावेळेस ते भृण (बाळ) मातृघातक बनते अशी त्यावेळी आई आणी बाळ दोघेही वेदनांना अनुभवतात.

गाथा क्र (6) :⇒ व (7) मध्ये धम्मचारी थेरीने स्वतःच्या जीवनाचे अनुभव सांगितले आहे.

गाथा क्र (7) :⇒ माझे दोन्ही पुत्र मरण पावले. रस्त्यामध्ये मी माझ्या मृत (मेलेल्या) पतीला पाहिले आपल्या पिता आणी भावाला एकाच चितेवर जळतांना मी पाहिले आहे.

SEAL

गाथा क्र (8): => हे नारी तुला अतोनात दुःख आहे तू अनेक जन्मांमध्ये अशाप्रकारे अनंत दुःखाना अनुभवले आहे तू हजारो जन्मांमध्ये अपार असूना गाळले आहे.

गाथा क्र (9): => श्मशानामध्ये तू अनेकदा स्वतः च्या पुत्रांचे मास जंगली जनावराद्वारे खाताना पाहिले आहेस. तुझा सर्वस्व तुझा पती सुद्धा तुला निघून गेला. किती आश्चर्य की, या अवस्थेमध्ये सुद्धा मी या अवस्थेमध्ये निघून गेला, किती आश्चर्य की या अवस्थेमध्ये सुद्धा मी या स्थानावर पोहोचली जेथे मृत्यु नाही. (निर्वाणपद) मी अमृत पदाला निर्वाण पदाला प्राप्त केले.

गाथा क्र (10): => मी या परिस्थितीमध्ये सुद्धा अमृतरूपी अशा आर्य अष्टांगिक मार्गाचा अभ्यास केला, मी निर्वाणाचा साक्षात्कार केला आहे मी धम्माच्या दर्पणामध्ये पाहिले आहे.

गाथा क्र. (11) आज माझा वेदनारूपी प्राण
निघाला आहे सगळ्या प्रकारच्या ओझ्यांना
(बंधनांना) मी दूर केले आहे. माझे सर्व
कर्तव्य आता पूर्ण झाले आहेत आता
सगळ्या बंधनातून माझे चित्त (मन)
विमुक्त झाले आहे. हे मी स्वत किसा
गौतमी भिक्खुणी बोलत आहे.

SEAL

सुनीतथेरगाथा

हे राजगृहातील एका भंगी कुटुंबात जन्मले. भंगीकाम करून उदरनिर्वाह करीत असेकदा भगवंत भिक्षुसंघासोबत राजगृहात भिक्षाटनाला गेले असताना सुनीत रस्ता झाडीत होते. भगवंतांना पाहून खराटा खाली टाकून हात जोडून ते एका बाजूला उभे राहिले. पूर्वी मिळविलेल्या सुनीताच्या पुण्यकर्मांना पाहून भगवंतांनी उपदेश केला. सुनीत प्रसन्न होऊन भगवंताजवळ प्रव्रजित झाले आणी एका अरण्यात ध्यायसाधना करू लागले. लवकरच हे अर्हतपदाला प्राप्त झाले. एकदा भिक्षांना आपली पूर्वीच्या ओळख करून देत भगवंतांनी आयुष्यमान सुनीतांनी मी दरिद्री, भोजनरहीत अशा नीच कुटुंबात जन्मास आलो. माझा व्यवसाय होत होता. मी कचरा (पुष्प) फेकणारा झालो होतो. माझी इतर माणसांनी घृणा केली. माझा त्यांनी अपमान आणी तिरस्कार केला. मी मात्र नम्र मनाने अनेक लोकांना वंदन केले तेव्हा मी संबुद्ध महावीराला भिक्षुसंघासोबत मागध्यांच्या श्रेष्ठ नगरीमध्ये प्रवेश करतांना पाहिले. खराटा टोपले खाली टाकून

वंदन करण्यासाठी मी त्यांच्याजवळ गेलो.
माझ्यावर कृपा करून पुरुषोत्तम तेथेच
उभे राहिले. तेव्हा बुद्धाच्या चरणांना वंदन
करून मी एका बाजूला उभा राहिला.
तेव्हा मी सम्यक्सम्बुद्ध महावीराला भिक्षुसंघा
सोबत मगधांच्या श्रेष्ठ नगरामध्ये
प्रवेश करतांना पाहिले.

तेव्हा बुद्धाच्या चरणांना वंदन
करून मी एका बाजूला उभा राहिलो आणि
सर्व प्राण्यांमध्ये श्रेष्ठ अशा बुद्धाला मी
प्रव्रज्येची (याचना) मागणी केली. तेव्हा
सर्व जगावर कृपा करणाऱ्या महाकारुणिक
बुद्धाने 'भिक्षू ये' असे मला म्हटले आणि
तीच माझी उपसंपदा ठरली. तन्द्रारहित
होऊन मी अरण्यात अरण्यात राहून, मला
बुद्धाने दिलेल्या उपदेशाप्रमाणेच, मी
बुद्धवचनांची पूर्ती केली.

रात्रीच्या पहिल्या प्रहरामध्ये
पूर्वजन्माचे स्मरण केले. रात्रीच्या मधल्या
प्रहरात माझी दिव्यदृष्टी विशुद्ध झाली.
रात्रीच्या शेवटच्या प्रहरात अविद्यारूपी
अंधारावर समूहाचा पूर्णतः नाश केला. तेव्हा
रात्र संपायला आली असतांना आणि
सूर्योदय होताच [illegible] आणि बुद्धाने येऊन

SEAL

हात जोडून मासी अशाप्रकार वंदना केली. श्रेष्ठ पुरुषा! तुम्हाला नमस्कार असो उत्तम पुरुषा! तुम्हाला नमस्कार असो. तुमचे आस्रव क्षीण झालेत आहेत, हे श्रेष्ठ पुरुषा! तुम्हाला नमस्कार असो उत्तम पुरुषा! तुम्हाला नमस्कार असो.

तुमच्या प्रकृतीने मला, देवांच्या समूहाने वेढलेला पाहून किंचित मंदस्मित करून अशाप्रकार म्हटले. तपश्चर्या ब्रह्मचर्य, संयम आणि दमाने युक्त मनुष्य ब्राह्मण समजला जातो. म्हणून हा (सुनीतच) श्रेष्ठोत्तम ब्राह्मण होय.

Page No. | Date

सुनीतथेरीगाथा

(1) नीचे कुलम्हि जातोहं, दलिद्दो अप्पभोजनो।
हीनकम्मं ममं आसि, अहोसिं पुप्फछड्डको।

=> मी खालच्या कुळात जन्माला आलेलो आहे. माझं काम हीन, मालीच होते. मी कूड कचरा फेकत होतो. मी मनुष्याच्या द्वारा घृणित झालो.

(२) जिगुच्छितो मनुस्सानं, परिभूतो च वम्भितो।
नीचं मनं करित्वान, वन्दिस्सं बहुकं जनं॥

=> मी अपमानीत झालो आणि तिरस्कार झालो. विनम्र मनाने मी लोकांची वंदना केली.

(3) अथद्दसासिं सम्बुद्धं भिक्खुसङ्घपुरक्खतं पविसन्तं
महावीरं, मगधानं पुरुत्तमं॥

=> तेव्हा मी भिक्खुसंघासोबत सम्यक्सम्बुद्ध महावीर बुद्धांच्या मगधाच्या उत्तम नगरात जाताना पाहिले.

SEAL

(५) वन्दित्वा सत्थुनो पाद एकमनंत ठितो तदा
पब्बज्जं अहमायाचि सब्बसत्तानमुत्तमं ||

=> तेव्हा शास्ता के चरणांची वंदना करून एका बाजूला तेथ्या स्मारक पोहोचला. पुरुषोत्तम माझ्या वर अनुकंपा करून तिथेच उभे राहिले.

(६) वन्दित्वा सत्थुनो पाद एकमनंत ठितो तदा
पब्बज्जं अहमायाचि पब्बज्जं अहमायाचि
सब्बसत्तानमुत्तमं ||

=> तेव्हा मी भगवांची वंदना (अभिवादन) करून एका बाजूला उभा राहिला. सर्वांच्या जीवांपासून उत्तम बुद्धांसाठी प्रव्रज्यासाठी विनंती केले.

(७) ततो कारुणिको सत्था सब्बलोकानुकम्पको
एहि भिक्खु ति मं आह सा मे आसूपसम्पदा

=> तेव्हा सर्वलोकानुकंपा करून शास्ताने बुद्धांनी मला म्हटले की भिक्खु ये तेच माझी उपसंपदा झाली.

SEAL

(७) सोह राहुल अरञ्ञसि, विहरन्तो अतिन्द्रितो!
अकासि सत्थुवचन, यथा मं ओवदी जिनो.

=) मी राहुल अप्रमादी होऊन वनात राहून भगवान बुद्धांनी मला ज्ञान साधनेच्या भावनेसाठी भगवान बुद्धांनी उपदेश दिला. तसाच शास्त्याने वचनांना पूर्ण केले.

(८) ततो रत्या विवसाने सुरियस्सुग्गमनं पति दिस्वा धूपा च आगावा मं नमस्सियस्सु पञ्जलि ।।

=) तेव्हा रात्र संपल्यावर सूर्यकिरणांची रोशनी चमकतात, ही ईन्द्र आणि ब्राम्हणांनी दोन्ही हात जोडून या पद्धतीने माझी वंदना केली.

(९) नमो ते पुरिसाजञ्ञ नमो ते पुरिसुत्तम यस्स ते आसवा खीणा दक्खिणेय्योसि मारिस

=) श्रेष्ठ पुरुष नमस्कार करते! उत्तम पुरुष! तुला

SEAL

Page No.
Date

नमस्कार करते तुम्हे आस्रव नष्ट झाले आहे.
हे मान्यवर! तु दानाच्या योग्य आहे.

(11) ततो पिस्वान मं सत्था देवसंघापुरक्खतं सितं पातुकरित्वान, इममत्थं अभासथ॥

=> तेव्हा भगवतांनी देवतांना घिरे मुझे देखकर, कुछ हंसकर इस तरह कहा!

(12) तपेन उत्तम चरियेन संयमेन दमेन च! एतेन

=> तप प्रव्रज्या संयम और दमन से ही ब्राम्हण होता है (जन्म से नहीं) वही उत्तम (ब्राम्हण) है

SEAL

अभिधम्मपिटक

३) अभि (श्रेष्ठ) उच्च पद

अभिधम्मपिटक => हे त्रिपिटक साहित्यातील शेवटचे पिटक साहित्य आहे. अभिधम्म म्हणजे श्रेष्ठ धर्म अथवा धर्माचे श्रेष्ठ तत्वे असा अर्थ होतो. सुत्तपिटकातील ग्रंथ व अभिधम्म पिटकातील ग्रंथ या दोघांही विषय एक आहे दोघातही कल्पकता व गांभीर्य नाही. अभिधम्माचे संकलन बहिल्या संगीतीत महास्थविर आनंदाने केले. अभिधम्म पिटकातील ग्रंथातील माहिती अधिक सविस्तर स्पष्ट आणि पांडित्यपूर्ण आहे. मज्झिम निकायातील काही सुत्रे (१३८ व १४०) अभिधम्माप्रमाणे भाषा पद्धती असलेली दिसतात. अंगुत्तर निकाय हे तर अभिधम्म पिटकाचे पूर्वगामीच दिसते. विनयपिटकातील अभिधम्मासंबंधी उल्लेख केलेल्या मातिक (मातृका) याचा महत्वाच अभिधम्माचे मूळ सापडते. अभिधम्म पिटकात एकदर सात ग्रंथ आहेत.

SEAL

Page No.
Date

1) पुग्गलपञ्ञत्ति (पुद्गल प्रज्ञप्ति) :→ या ग्रंथाचा मुख्य विषय निरनिराळ्या व्यक्तींचे निरनिराळ्या दृष्टीने वर्गीकरण करणे हा आहे. उदा. क्रोधयुक्त कोणास म्हणावे, उदार कोणाला म्हणावे अशा प्रकारचे प्रश्न प्रथम दिलेले आहेत, व नंतर त्या त्या प्रश्नांना योग्य अशी उत्तरे दिलेली आहेत. अशा या प्रश्नोत्तरातून व्यक्तीचे वर्गीकरण करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

2) धातुकथा → हा अभिधम्म पिटकातील दुसरा ग्रंथ आहे. यात चौदा प्रकरणे असून त्यात प्रश्नोत्तर रूपाने सृष्टीतील पदार्थांचे चमत्कारीक व त्यांची निरनिराळे स्वरूप यांचे वर्णन.

3) धम्मसंगिणी ⇒ अभिधम्म पिटकाचा तिसरा ग्रंथ असून या ग्रंथात धम्माचे निरनिराळे प्रकार सांगितलेले आहेत. यात शारिरीक व मानसीक स्थिती, कल्पना व मानवी मनाचे मनोविश्लेषण केलेले आढळते. मिसेस रिहसडेव्हीस यांनी या भागाचे भाषांतर केले व या रचनेत तत्त्वज्ञानाच्या संदर्भात फार महत्वाचे स्थान दिलेले आहे. या ग्रंथाच्या तिसऱ्या प्रकरणात अत्थुद्धार या नावाची स्वारीपुत्ताच्या नावाने प्रचलित

SEAL

५) विभंग :⇒ वरील ग्रंथास धरवून म्हणून हा ग्रंथ येतो. धम्मसंगणीतील सुत्र व पदार्थांचे वर्ग यात गृहीत धरले असून काही नवीनही घातलेले आहेत. यात बौद्धाच्या मुलभुत कल्पना व मुलभुत सत्ते यांचे वर्णन आहे. तसेच इंद्रियजन्य ज्ञानापर्यंत सर्व ज्ञानाबद्दल विवरण आहे. यात ज्ञान मार्गात येणारी विघ्ने सांगितलेली आहे आणि मनुष्य व इतर योनितील निरनिराळ्या स्थितीचे वर्णन केलेले आहे.

६) पट्ठाण :⇒ पट्ठाण प्रकरण अथवा महाप्रकरण याचा दुकपट्ठाण या नावाचा एकच भाग आतापर्यंत प्रसिद्ध झालेला आहे.

८) यमक :⇒ आस्तिक व नास्तिकतेचे दर्शन याबाबतचे विचार दर्शन यात सामावलेले आहे.

७) कथावत्थु :⇒ तिस्स मोग्गली पुत्र यांच्या नावावर असलेल्या सातवा ग्रंथ कथावत्थु आहे हा बौद्ध संप्रदायाच्या दृष्टीने इतिहास दृष्ट्या फार महत्त्वाचा

SEAL

ग्रंथ आहे. या ग्रंथात एकंदर तेवीस करणे असून प्रत्येक प्रकरणात ८ ते १२ उपप्रकरणात निरनिराळ्या पाखंडी मते देवून त्यांचे खंडन केलेले आहे. यात पुढे दिलेल्या प्रकाराचे प्रश्न आढळतात. आत्म्याचे अस्तित्व आहे काय? अर्हतपद प्राप्त झाल्यानंतर प्राप्त झाल्यानंतर भ्रष्ट होणे शक्य आहे काय? निर्वाण दोन प्रकारचे आहे काय? बुद्धांच्या रहा अतिमानवी शक्ती त्यांच्या श्रोत्यांनाही प्राप्त होतात.

PRINCIPAL
Yashoda Girls Arts & Commerce College
Sneh Nagar, Nagpur-15

SEAL